

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

ГНАТЮК ДАР'І ОЛЕКСАНДРІВНИ

«Оперна творчість Го Веньцзіна: традиції та новаторство»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»

(02 – «Культура і мистецтво»)

Сучасна китайська академічна музика функціонує в умовах взаємодії двох потужних, протилежних за спрямуванням тенденцій – глобалізації та глокалізації, а національна композиторська школа Китаю представлена, з одного боку, композиторами, які, покинувши свого часу батьківщину, міцно інтегрувалися у світовий мистецький простір, з іншого – тими, хто, залишившись всередині країни, зосередилися на розвитку локальних традицій, залучаючи при цьому досвід європейського модернізму та авангардизму. Творчість китайських композиторів-емігрантів краще відома у світі і, відповідно, глибше і детальніше висвітлена у науковій літературі, натомість досягнення представників материкового Китаю потребують активнішого вивчення західними, у тому числі українськими дослідниками.

Го Веньцзін – «герой» обговорюваної сьогодні дисертації – є одним з провідних китайських композиторів нашого часу, який, на відміну від своїх нині знаменитих сокурсників по Пекінській консерваторії Тань Дуня, Чень Ї, Чжоу Лонга та інших, не пішов шляхом еміграції. Як зазначає авторка дисертації, позиція молодого композитора «залишитися в Китаї, працювати всередині місцевого контексту, з урахуванням світового досвіду, стала важливим концептуальним і мистецьким вибором» (с. 72 дис.). Творчість Го Веньцзіна – від перших композиторських спроб і до сьогодні – тісно пов'язана із його малою батьківщиною – провінцією Сичуань: саме у її природі, побуті, художніх традиціях та музичному фольклорі він знаходить натхнення. Тож звернення до постаті цього видатного представника материкового Китаю є першим і головним чинником актуальності дисертаційного дослідження Дар'ї Гнатюк і водночас важливим пунктом його наукової новизни.

Не менш суттєвим фактором, що визначає актуальність рецензованого дослідження, є розгляд творчого доробку Го Веньцзіна у важливому для сучасної музики ракурсі – співвідношення традиції та новаторства. Поняття традиції, у тому числі національної традиції, висвітлюється здобувачкою в опорі на концепції філософів та соціологів ХХ століття: Макса Вебера, Рене Генона, Едварда Шилза, Сергія Кримського. Ґрунтовне обговорення висунутих ними положень стає фундаментом для формулювання власного, гранично широкого розуміння традиції: «духовно-практичні набутки спільноти, що передаються з покоління в покоління, що є зосередженням мудрості і досвіду, що осмислюються у зв'язку із сучасною цивілізаційною парадигмою та здатні наповнювати вітальним потенціалом відносини між людиною і буттям незалежно від контексту їх існування» (с. 29 дис.).

Особливої ваги в контексті проблематики роботи набувають спостереження здобувачки щодо відмінностей концепту «традиції» у європейській та китайській культурі, а саме, розуміння її в Китаї не як частини минулого, а як невід'ємної складової сучасного життя. Зокрема, надзвичайно цікавими видаються посилення на відсутність у ієрогліфічному написанні позначень минулого, теперішнього чи майбутнього часів, що дає змогу давнім духовним архетипам органічно вбудовуватися у сучасні мистецькі форми, «створюючи безперервність культурного часу» (с. 34 дис.).

Беззаперечною є наукова новизна дисертаційного дослідження Дар'ї Гнатюк. Звісно, основні її складові детерміновані об'єктом вивчення – оперною творчістю Го Веньцзіна. До вітчизняного наукового обігу уведено п'ять опер композитора, які активно ставляться на світових сценах, але практично не відомі українському глядачу: «Павільйон Фенікс», «Жага буденного життя», «Вовче селище», «Нічний бенкет» та «Поет Лі Бай». Здобувачкою зроблено власний переклад вербального тексту усіх опер та детально проаналізовано текст музичний, розглянутий у єдності композиційно-драматургічних, мовних та вокально-інструментальних параметрів. До кожної опери застосований свій аналітичний підхід,

обумовлений прагненням якнайповніше розкрити композиторський задум. Скажемо, «Жага буденного життя» досліджується у порівнянні з однойменною виставою сичуаньської традиційної опери, а «Поет Лі Бай» – через характеристику символічних образів Місяця, Вина та Поезії, що є постійними супутниками життя головного героя. Усі аналізи унаочнюються в таблицях, схемах, нотних прикладах та фотографічних матеріалах. Але головне – те, що усі спостереження та аналітичні процедури підтверджуються апеляцією до пояснень самого Го Веньцзіна, причому почерпнутих не тільки з опублікованих матеріалів, але й з інтерв'ю, особисто взятого авторкою у композитора влітку 2022 року.

Значно розширюють горизонти уявлень про опери Го Веньцзіна звернення до постановок, здійснених на театральних майданчиках як всередині Китаю, так і за його межами: зокрема, п. Дар'я Гнатюк детально описує сценічне рішення опери «Павільйон Фенікс», створене канадським кінорежисером Атомом Егояном для Spoleto Festival 2012 року, та голландську постановку опери «Нічний бенкет» в концертному залі Концертгебау в Амстердамі 2000 року.

Цілісний погляд на оперний доробок Го Веньцзіна забезпечує запропонована в роботі Дар'ї Гнатюк диференціація його на два напрями: аранжування китайської традиційної опери («Павільйон Фенікс», «Жага буденного життя») та оригінальні опери європейського зразка, у яких народна традиція представлена опосередковано. Принципові розбіжності у базовому матеріалі та, відповідно, відмінність завдань, що постають перед автором, не приховують спільних рис, властивих театральним творам композитора, насамперед тих, які демонструють інтеграцію художніх засад традиційної китайської опери та досягнень новітньої західної музики.

Акцент на діалогічній взаємодії культурних архетипів, жанрових моделей та стилістичних шарів східної та західної музики передбачає попереднє окреслення контекстних полів.

Перше з них – традиційна китайська опера, яка у концентрованому вигляді відображує характерні для китайського світогляду ідеї, а саме: «спрямованість до гармонічного злиття різних проявів буття у єдиному; підтвердження й укорінення принципів народної моралі; ґрунтування на національній міфології, традиціях і віруваннях; ствердження канонів Даосизму, Конфуціанства і Буддизму» (с. 39 дис.). Характеристика традиційної китайської опери п. Дар'єю Гнатюк охоплює різноманітні параметри, специфічність яких увиразнюється через порівняння з європейською оперою, з іншими сценічними жанрами (як-от драма, кінематограф, балет, мюзикл), з імерсивним та епічним різновидами театру тощо. З понад трьохсот регіональних різновидів китайської сценової мистецтва зосереджує увагу на двох – пекінській та сичуаньській операх, докладно висвітлюючи притаманні їм структури, музично-інтонаційні системи, виконавські принципи. Компаративний підхід до характеристики пекінської та сичуаньської опер стає фундаментом для аналітичного розгляду опери «Павільйон Фенікс», в якій партії головних героїв написані для представників саме цих виконавських шкіл.

Друге контекстне поле – це життєтворчість Го Веньцзіна. У підрозділі 2.1 створено рельєфний портрет композитора – із окресленням культурно-історичного контексту формування його мистецької особистості та виокремленням визначальних рис його стилю. Авторка дисертації висвітлює напрямки діяльності Го Веньцзіна – педагогічну та публіцистичну, пропонує панорамний огляд жанрів його творчості – від масштабних оркестрових та концертних творів до ансамблево-інструментальних та вокально-камерних, визначає проблемно-тематичні горизонти його музики. Все це створює насичений фон, на якому оперний доробок композитора постає як вельми своєрідне та водночас закономірне явище.

Концентрація на оперній творчості Го Веньцзіна суміщається в дисертації із прагненням розширити обрії дослідження та торкнутися широкого кола питань, дотичних до об'єкту вивчення. Зокрема, для

прояснення комунікації між актором і глядачем у китайському традиційному театрі здобувачка залучає концепцію В. Г. Москаленка щодо моделей розуміння твору інтерпретатором; характеризує музику «нової хвилі» в Китаї – проводить паралелі з аналогічною течією в українській музиці 1960-х років; систему сталих мелодичних побудов цюйпай порівнює з системою церковних гласів (с. 42). Такі часом несподівані, але цікаві і доволі переконливі аналогії роблять, здавалося б, дуже далеку від нас культуру ближчою, даючи змогу усвідомити універсальність естетичних ідеалів, моральних норм та художніх тенденцій.

Серед позитивних сторін роботи слід згадати міцну теоретичну базу дисертації, що спирається на положення широкого кола вчених, перш за все музикологів – українських, китайських, американських, європейських (загалом більше 200 позицій у Списку літератури); точність формулювань, зокрема у Вступі та Висновках; ясний, доступний і водночас науково коректний стиль викладення. Принципових зауважень змістового плану робота не викликає, натомість ініціює питання, відповіді на які могли б поглибити деякі наукові положення.

1. Ви пишете, що Го Веньцзін практично не залишав меж своєї країни ані під час здобуття освіти, ані згодом, уже в статусі визнаного композитора. В той же час своєю творчістю він демонструє ерудованість, високу обізнаність, креативність, легко поєднуючи різні за культурним походженням художні елементи. В дисертації багато уваги приділено впливу на стиль композитора традиційної китайської опери, а чи можна конкретизувати західні впливи?

2. В деяких операх Го Веньцзіна має місце спільне звучання академічного ансамблю інструментів і фольклорного, традиційного гурту сичуаньської опери. Яким чином вибудовується їх ансамблева взаємодія? Яка різниця у побудові ансамблю в європейській академічній та китайській фольклорній традиції? Чи виникали в процесі репетиційної роботи труднощі у

поєднанні цих принципово відмінних за походженням музичних груп і як вони були вирішені?

Підсумовуючи усе сказане вище, зазначу, що рецензована дисертація є самостійним оригінальним дослідженням, у якому переконливо розв'язана актуальна наукова проблема. *Жодних порушень академічної доброчесності в дисертації не виявлено.* Основні положення роботи відображено у чотирьох публікаціях та оприлюднено у доповідях на п'яти міжнародних та всеукраїнських науково-творчих та науково-практичних конференціях.

Отже, вважаю, що дисертаційне дослідження Дар'ї Олександрівни Гнатюк «Оперна творчість Го Веньцзіна: традиції та новаторство» повністю відповідає «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року, № 44), тож авторка дисертації Гнатюк Дар'я Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри історії світової музики
Національної музичної академії України
імені П. І. Чайковського

О. Г. Антонова